

Assessment *ten behoeve van* het leren en leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften

Het doel van dit paper is een samenvatting te geven van de belangrijkste thema's die naar voor zijn gekomen tijdens het Agency project Assessment in Inclusive Settings in relatie tot de toepassing van het concept assessment *ten behoeve van* het leren voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften.

Een belangrijk aspect van assessment binnen de context van inclusief onderwijs in de praktijk dat naar voren kwam uit de voortdurende discussies met Project Experts was het concept assessment *ten behoeve van* het leren. Verwijzingen naar dit concept zijn te vinden in het merendeel van de landenverslagen over nationale assessmentssystemen van het project (www.european-agency.org/site/themes/assessment/index.shtml). In deze landenverslagen wordt Assessment *ten behoeve van* het leren gezien als een 'kwalitatief' soort assessmentprocedure. Dit type assessment – ook wel 'formatieve evaluatie' genoemd – wordt meestal uitgevoerd in klassen door leraren en professionals die met de klassenleraar samenwerken. Het verwijst meestal naar assessmentprocedures die de leraar informeren over het leerproces van de leerlingen en ze aanwijzingen geeft voor de volgende stap in het onderwijsproces.

Voor de tweede fase van het Agency project werd besloten dat hierin de taak om het concept assessment *ten behoeve van* het leren nader te onderzoeken centraal zou staan en ook hoe dit concept toegepast kan worden op assessment in inclusieve settings. De volgende twee activiteiten werden uitgevoerd:

- Een overzicht van de beschikbare literatuur waarin het concept ter sprake komt. Dit was een kort overzicht van Engelstalig materiaal (zie literatuurlijst aan het einde van dit document);
- Discussies met alle Project Experts.

Informatie over het initiële overzicht van de beschikbare literatuur werd overhandigd aan de Project Experts ter stimulering van hun discussies. Dit heeft ertoe geleid de Experts te vragen om na te denken over de verschillen tussen assessment *ten behoeve van* het leren (formatieve assessment) en assessment van het leren (summatieve assessment) met gebruikmaking van de volgende parameters:

PARAMETERS	ASSESSMENT TEN BEHOEVE VAN HET LEREN	ASSESSMENT VAN HET LEREN
Doel	Ondersteunt het leren	Verantwoording (verbonden aan vooraf vastgestelde normen) van het geleerde
Doelstelling	Informeert onderwijs- en leerproces Bevordert verdere stappen in leren Gericht op verbetering Ontwikkelt reflectieve vaardigheden bij de leerling	Verzamelt informatie over wat bereikt is (verslag van cijfers) Vergelijkt met vooraf vastgestelde doelen Gericht op prestatie

PARAMETERS	ASSESSMENT <i>TEN BEHOEVE VAN</i> HET LEREN	ASSESSMENT VAN HET LEREN
Actoren	Leraren, Leerlingen, Ouders, Leertijdgenoten Overige schoolprofessionals	Leraren Externe professionals
Wanneer	Permanent	Op vaste, vooraf vastgestelde, tijden
Instrumenten	Discussies, observaties, zelfevaluatie, evaluatie door leertijdgenoten, leerlingbespreking, rapportage, dialoog, interview, feedback, voortgangsoordeel, portfolio, individuele handelingplan	Toetsen, training, beoordeling, interview, observatie

Naar Harlen (2007a)

Het voornaamste verschil tussen assessment *ten behoeve van* het leren en Assessment *van* het leren is gelegen in het doel van het verzamelen van gegevens over het leerproces door leraren en andere professionals.

Hoewel sommige instrumenten (b.v. interview) gelijk zijn, komen als belangrijkste thema's uit de feedback gegeven door de Project Experts naar voren dat niet vergeten mag worden dat:

- Assessment *ten behoeve van* het leren gericht is op het verbeteren van het leren; Assessment van het leren zorgt voor verantwoording van het geleerde (van scholen en leraren).

- Assessment *ten behoeve van* het leren verkent de leerpotentie en geeft de volgende stap aan die nodig is om het leren te bevorderen en richt zich op de dynamiek van het onderwijs – en leerproces; Assessment *van* het leren laat zien wat er al bereikt, onthouden en opgenomen is, het toont de huidige situatie.

- De deelnemers die bij Assessment *ten behoeve van* het leren betrokken zijn, zijn in staat inzicht te geven in de vooruitgang van een leerling en hoe de school aan deze ontwikkeling heeft bijgedragen; de deelnemers die bij Assessment van het leren betrokken zijn betreffen professionals die buiten de schoolsituatie staan (b.v. inspecteurs) en waaraan gevraagd kan worden een beeld van de school te verschaffen op een bepaald moment, maar ze hoeven niet altijd gedetailleerd op de hoogte te zijn van de schoolcontext en -leven om inzicht te kunnen geven in het leren van de leerling.

Assessment *ten behoeve van* het leren en leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften?

Het gebruik van de term assessment *ten behoeve van* het leren is niet altijd consequent. Het mogelijke verschil in gebruik door leerkrachten – zoals het meestal te vinden is in de landenverslagen – en het gebruik van de term binnen een onderzoekscontext zit vooral in het concept van het geven van feedback aan leerlingen over hun leren.

In het algemeen gaat assessment *ten behoeve van* het leren om het verzamelen van gegevens over het leerproces die gebruikt worden om het

onderwijsproces aan te passen en om de volgende stappen in het leerproces te plannen. Gegevens over het leerproces zijn cruciaal omdat ze aangeven of er al dan niet een verschuiving heeft plaatsgevonden in de vooruitgang die een leerling heeft geboekt en mogelijk in de leerprocessen. Op basis van deze gegevens kunnen leraren doelen formuleren en leerlingen feedback geven over hun leren (Hattie en Timperly, 2007) daarbij niet alleen duidelijk aangevend aan de leerling wat ze geleerd hebben, maar ook hoe ze dat gedaan hebben en hoe ze in de toekomst het beste kunnen leren. De feedback die tijdens assessment *ten behoeve van* het leren gegeven wordt draagt bij aan de reflectie van de leerling over zijn leren.

Binnen de onderzoeksliteratuur die voor dit onderzoek bestudeerd is, wordt assessment *ten behoeve van* het leren meestal beschreven als het gebruiken van deze vorm van zelfreflectie, of meer specifiek, als een middel waarbij leerlingen over hun eigen leren nadenken terwijl ze met hun leraren werken aan een interactieve 'feedback loop'. Het belangrijkste doel van deze 'feedback loop' binnen assessment *ten behoeve van* het leren is het bevorderen van de metacognitie van leerlingen; dit is niet alleen hun eigen begrip van wat ze leren, maar ook hoe ze leren en hoe ze op de beste wijze kunnen leren.

Dit wordt duidelijk aangegeven door de Assessment Reform Group (2002) die assessment ten behoeve van het leren beschrijven als:

... het proces van het zoeken en interpreteren van bewijs dat gebruikt kan worden door leerlingen en hun leraren om te besluiten hoever leerlingen zijn, waar ze naartoe moeten en hoe ze dit het beste kunnen bereiken.

(Assessment Reform Group, blz. 2)

Assessment *ten behoeve van* het leren binnen deze onderzoekscontext impliceert zelfreflectie en zelfevaluatie die het begrip van de leerling over hoe leren plaatsvindt en hoe het ontwikkeld kan worden uitbreidt. Dit is vooral van belang omdat assessment *ten behoeve van* het leren assessment benadrukt als een proces van metacognitie (zie b.v. het begrip assessment *om te leren* in Western and Northern Canadian Protocol for Collaboration in Education, 2006). Deze begrippen zijn echter niet altijd het belangrijkste doel als het concept assessment *ten behoeve van* het leren meer algemeen gebruikt wordt (zoals in de Landenverslagen van het project).

Meijer (2003) vindt dat *wat goed is voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften ook goed is voor alle leerlingen* en dat met deze stelregel rekening moet worden gehouden gedurende het gehele Agency Assessment project. Als echter gekeken wordt naar het concept assessment *ten behoeve van* het leren, zoals gebruikt binnen een onderzoekscontext moet erkend worden dat het werk is uitgevoerd in relatie tot leerlingen zonder specifieke onderwijsbehoeften. Binnen het onderzoek naar assessment *ten behoeve van* het leren dat is opgenomen in het literatuuroverzicht (Lynn e.a., 1997; Black en William, 1998), worden zaken die te maken hebben met assessment *ten behoeve van* het leren en leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften slechts zijdelings behandeld.

Daarom werd een besluit genomen om actief onderzoek te doen binnen het

Agency Assessment project naar de relevantie van het concept *assessment ten behoeve van* het leren zoals dat binnen onderzoeken gehanteerd wordt voor het leren van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften samen met de mogelijke implicaties voor assessmentprocedures zoals die door leraren, schoolmanagers, ouders en zelfs door leerlingen zelf gebruikt worden. Binnen discussies voor het Agency Assessment project kwam daarom als centrale vraag naar voren: *is wat goed is voor de meeste leerlingen ook goed voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften?* In de discussies met Project Experts werd vooral gekeken of het onderzoeksconcept van *assessment ten behoeve van* het leren toepasbaar was op leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften.

De twee hoofdgebieden die in het debat door Project Experts besproken werden waren:

1. Betekent *assessment ten behoeve van* het leren hetzelfde voor leerlingen met en zonder specifieke onderwijsbehoeften? Worden dezelfde principes toegepast?
2. Zijn er verschillen in gebruik van *assessment ten behoeve van* het leren voor leerlingen met en zonder specifieke onderwijsbehoeften? Als dit zo is, wat zijn dan deze verschillen voor leerlingen, leraren, schoolmanagers en de onderwijspraktijk?

Assessment *ten behoeve van* het leren – een belangrijk concept

De belangrijkste uitkomst van de discussies door de Project Experts is de overeenstemming dat *assessment ten behoeve van het leren een significant element is in het succesvol onderwijzen en het leren onderwijzen van alle leerlingen, ook die met specifieke onderwijsbehoeften.*

Het gaat er vooral om dat de essentiële vraag niet is *of assessment ten behoeve van* het leren kan worden toegepast op leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, maar vooral *hoe* het kan worden toegepast.

De Project Experts benadrukten echter een mogelijk probleemgebied in relatie tot het gebruik van *assessment ten behoeve van* het leren met leerlingen met de zwaarste behoeften. Vooral het betrekken van leerlingen met ernstige en meervoudige leerproblemen in de 'feedback loop' werd als uitdagend gezien.

De bespiegelingen van de Project Experts over dit mogelijke probleem kunnen als volgt worden samengevat:

... leerlingen met ernstige problemen behoeven geen ander assessmentsysteem, maar alleen een andere methode/instrument voor assessment.

Assessment *ten behoeve van* het leren – methoden en instrumenten

Ten aanzien van de instrumenten voor *assessment ten behoeve van* het leren, wijst de feedback van de Project Experts erop dat veel instrumenten die gebruikt worden bij *assessment ten behoeve van* het leren (zoals individuele

observatie, portfolio's en dagboeken) al geruime tijd veelvuldig gebruikt worden in scholen voor speciaal onderwijs.

Ten aanzien van andere potentiële methoden en instrumenten is het belangrijk te onderstrepen dat de methoden en instrumenten gebruikt kunnen worden voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften op voorwaarde dat ze worden aangepast om te kunnen voldoen aan de behoeften van de individuele leerling.

Volgens de Project Experts was observatie door de leraar de belangrijkste methode bij het verzamelen van informatie voor assessment *ten behoeve van* het leren. Deze aanpak werd in het bijzonder van belang geacht voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, aangezien het vaak de enige beschikbare methode is om informatie te verzamelen over het leren van leerlingen die gebruik maken van non- of preverbaal vormen van communicatie.

De input van de Project Experts gaf echter aan dat leraren meer begeleiding van specialisten nodig hebben om hun observatievaardigheden te verbeteren. In het bijzonder wezen de Project Experts erop dat begeleiding nodig was om meer geïndividualiseerde methoden van observatie te ontwikkelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Enkele aanbevelingen suggereerden het gebruik van video als waardevol instrument bij het verzamelen van gegevens over het leerproces van leerlingen met ernstige leerproblemen en het voorzien van leraren met de beste voorzieningen om na te denken over assessment en de gegevens te kunnen bediscussiëren met hun collega's.

Interview vormt vaak een cruciaal onderdeel in de interactie tussen leraar en leerling waarvan sprake is in de assessment *ten behoeve van* het leren 'feedback loop'. Project Experts gaven aan dat het ondervragen van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften ook mogelijk – en nodig -is, maar alleen:

... als de vragen zo worden gesteld dat het leerlingen genoeg tijd geeft om te antwoorden (de 'wachtijd')) en als verschillende prikkels die de vragen ondersteunen (b.v. visuele versus verbale prikkels) en manieren om te antwoorden (b.v. oogcontact) in ogenschouw worden genomen ...

De Project Experts gaven bovendien aan dat de portfolio – indien aangevuld met andere informatie, b.v. het individuele handelingplan van de leerling of specialistische therapeutische programma's – een instrument zou kunnen zijn bij het aangaan van een dialoog met andere professionals en ouders.

Tenslotte waren de Project Experts van mening dat aanpakken die zelfevaluatie en vooral zelfreflectie aanmoedigt, instrumenten zijn binnen assessment *ten behoeve van* het leren als ze voldoende zijn aangepast om te kunnen voldoen aan de behoeften van individuele leerlingen. Het versterken van vaardigheden voor zelfevaluatie werd gezien als een cruciaal doel voor leerlingen met ernstige leerproblemen bij wie in de persoonlijke leerdoelen vaak autonomie en onafhankelijkheid waren opgenomen. Deze competenties zijn fundamentele vaardigheden die duidelijk ondersteund worden door de ontwikkeling van zelfreflectie en metacognitieve vaardigheden (Porter et al., 2000).

Assessment *ten behoeve van* het leren – gevolgen voor schoolmanagers

Alle Project Experts waren het eens over de belangrijke rol van de schoolmanagers in het scheppen van mogelijkheden voor leraren om te discussiëren en na te denken over assessment zaken en voor ouders om deel te nemen aan het assessmentproces van hun kinderen. Er is behoefte aan:

... schoolhoofden en plaatsvervangend hoofden die de planning en assessment bewaken ... meer thuis- en schooldagboeken, informele mondelinge besprekingen, telefoongesprekken.

Schoolmanagers spelen een cruciale rol in de ontwikkeling van een organisatorische houding waarin de betrokkenheid van de leerlingen als fundamenteel wordt beschouwd (Porter, Robertson en Hayhoe, 2000). Zonder respect voor de wensen van de leerlingen en een algemene schoolfilosofie die de participatie van leerlingen ondersteunt, is het minder waarschijnlijk dat assessment *ten behoeve van* het leren tot ontwikkeling zal komen.

Voor wat de schoolmanagers betreft, gaven de Project Experts uit verschillende Agency landen aan dat leraren hen meer tijd vragen om na te kunnen denken over hun gebruik van assessment zodat zij zich succesvol kunnen bezighouden met assessment *ten behoeve van* het leren processen met leerlingen.

Conclusies

De Project Experts waren unaniem van mening dat het concept assessment *ten behoeve van* het leren zoals nu gebruikt wordt door landen, maar – van groot belang voor dit debat – ook zoals het beschreven wordt in de onderzoeksliteratuur, geldt voor alle leerlingen: inclusief degenen met specifieke onderwijsbehoeften.

Vanuit de discussies die gehouden zijn met Project Experts kan deze veronderstelling nog verder uitgewerkt worden: assessment *ten behoeve van* het leren betreft alle leerlingen en vanuit een inclusief oogpunt zou er geen behoefte moeten zijn aan het maken van onderscheid tussen leerlingen met of zonder specifieke onderwijsbehoeften, maar zou er eerder gedifferentieerd moeten worden in de klassenpraktijk om aan de behoeften van alle leerlingen te voldoen.

Voortbordurend op deze bewering, kunnen vier belangrijke uitkomsten benadrukt worden:

1. Voor leerlingen met en zonder specifieke onderwijsbehoeften gelden dezelfde principes van assessment *ten behoeve van* het leren.
2. Het enige verschil in assessment *ten behoeve van* het leren tussen leerlingen met en zonder specifieke onderwijsbehoeften zit vooral in het soort instrument en de assessment/communicatie methoden die door leraren gebruikt worden.
3. Het enige punt van zorg ten aanzien van het gebruik van assessment *ten behoeve van* het leren bij leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften houdt

verband met het begrip van assessment *ten behoeve van* het leren als een instrument voor de zelfreflectie van leerlingen op hun eigen leren (d.w.z. de interactie tussen de leerling en leraar tijdens de 'feedback loop'). Voor leerlingen die alternatieve vormen van communicatie gebruiken kan dit feedbackproces niet op de 'gebruikelijke' op taal gebaseerde manier worden uitgevoerd. In dit geval moet gekeken worden naar een meer individuele benadering, nieuwe assessment instrumenten en andere manieren voor leraar/leerling interactie; bijvoorbeeld nauwlettende observatie in gestructureerde situaties die het leraren mogelijk maakt de voor- en afkeuren, enz. van leerlingen te beoordelen.

4. Veel methoden en instrumenten van assessment *ten behoeve van* het leren zijn ontwikkeld binnen het speciaal onderwijs en kunnen worden gebruikt binnen het reguliere onderwijs om het onderwijs voor alle kinderen te verbeteren.

Samenvattend, assessment *ten behoeve van* het leren kan en moet gebruikt worden voor alle leerlingen, ook voor degenen met specifieke onderwijsbehoeften, op voorwaarde dat de nodige veranderingen en aanpassingen gemaakt worden die ervoor zorgen dat de individuele leerling volledig kan deelnemen aan het assessmentproces.

Het is duidelijk dat de discussies over het concept assessment *ten behoeve van* het leren binnen de opdracht van het Agency Assessment project slechts een beginpunt hebben opgeleverd. Meer gedetailleerd onderzoek – research en ook de verdere verspreiding van voorbeelden van 'good practice' in het toepassen van assessment *ten behoeve van* het leren om te voldoen aan de behoeften van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften – zal in de toekomst nodig zijn.

Het is echter te hopen dat de beschouwingen van Project Experts en de bevestiging van het nut van het concept in het ondersteunen van de leerprocessen van alle leerlingen het werk en de besluitvorming van beleidsmakers op onderwijsgebied en praktijkmensen in Europa zal informeren.

*Voor de volledige tekst van dit document - inclusief letterlijke citaten van Project Experts op het gebied van de belangrijkste uitkomsten – surft u naar:
<http://www.european-agency.org/site/themes/assessment/index.shtml>*

Literatuurlijst

Assessment Reform Group (1999) *Assessment for Learning: Beyond the Black Box*. Cambridge: University of Cambridge School of Education.

Assessment Reform Group (2002) *Assessment for Learning: 10 principles. Research-based principles to guide classroom practice*. Nuffield Foundation: Elektronisch beschikbaar online op: http://www.qca.org.uk/libraryAssets/media/4031_afl_principles.pdf (Laatste keer bekeken: november 2008).

Black, P. en Wiliam, D. (1998) *Inside the Black Box: Raising Standards through Classroom Assessment* Phi Delta Kappan, 80, 139-148. Elektronisch beschikbaar online op: <http://www.pdkintl.org/kappan/kbla9810.htm> (Laatste keer bekeken: juli 2008).

Black, P. en Wiliam, D. (2002) *Inside the Black Box: Raising Standards through Classroom Assessment* London: King's College.

Harlen, W. (2007a) *Assessment of Learning*. London: Sage.

Harlen, W. (2007b) *The Quality of Learning: assessment alternatives for primary education*. (Primary Review Research Survey 3/4). Cambridge: University of Cambridge.

Hattie, J. en Timperly, H. (2007) The power of feedback. *Review of Educational Research*, Vol. 77, N.1, pp. 81-112.

Lynn, S. F. et al. (1997) 'Effects of task-focused goals on low-achieving students with and without learning disabilities' *American Educational Research Journal*, 34, 513-543.

Meijer, C. J. W. (ed.) (2003) *Inclusive Education and Classroom Practices*. Middelfart: European Agency for Development in Special Needs Education.

Porter, J., Robertson, C. en Hayhoe, H. (eds.) (2000) *Classroom Assessment for Students with Learning Difficulties/Disabilities*. Birmingham: Qualifications & Curriculum Authority.

Wiliam, D. (2007) *Assessment for learning: why, what and how*. London: Institute of Education, University of London.

Wiliam, D. en Leahy, S. (2007) 'A theoretical foundation for formative assessment'. In J. McMillan, H. (ed.) *Formative Classroom Assessment: Theory into Practice* (pp. 29-42). New York: Teachers College Press.

Western and Northern Canadian Protocol for Collaboration in Education, (ed.) (2006) *Rethinking Classroom Assessment with Purpose in Mind*. Crown Right of the Government of Alberta, British Columbia, Manitoba, Northwest Territories, Nunavut, Saskatchewan, Yukon Territory: Western and Northern Canadian Protocol for Collaboration in Education.